

Х-ШТРИХ ТЕОРІЯ НОАМА ХОМСЬКОГО

Протягом 80-х років численні дослідження у рамках синтаксису змушували дослідників до віри у те, що більшість синтаксичних феноменів могли аналізуватися в межах функціонального ядра. Розвиток почався з дослідження Н. Хомського. На його думку, функціональні вершинні (ядерні) флексії та комплементаризери є синтаксично важливими, хоча попередньо вони розглядалися як другорядні категорії. В американській традиції синтаксичну структуру прийнято представляти у вигляді дерева безпосередніх складників. Саме Х-штрих теорія є продовженням у розвитку такої традиції. Так в усіх складників є вершина або ядро, яке може бути репрезентоване однією з традиційних частин мови – іменником, дієсловом, прикметником, прийменником тощо і визначати категорію складників [1]. Лексичні групи – іменні, дієслівні, прикметникові та препозиційні групи мають як і їх ядра, конститuent, що їх позначає. В іменній групі NP присутнє N-ядро, у дієслівній групі VP – V-ядро тощо. Поряд з ядром група може містити комплемент. Напр.: (1) *break the window* (VP) складається з головного дієслова *break* та комплементу іменної групи (NP) *the window*. Наприклад: (2) *The girl bought a dress yesterday*.

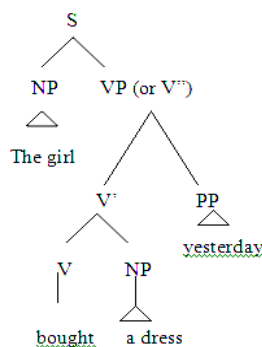


Рис. 1 Деривація речення за теорією Х-штрих

Конститuent V' використовується з метою презентації факту, що *a dress* є обов'язковим аргументом дієслова *to buy*, тоді як *yesterday* є факультативним ад'юнктом до фрази *bought a dress*. Комплементи є завжди дочірніми вільної групи-штрих, але ніколи від Х-штрих чи Х-ядра. Аргументи є необхідними для формування речення (іменної групи NP_{SUBJECTAGENT} і NP_{OBJECTPATIENT}) і визначаються у дієслівному словниковому записі. Наприклад, семантичний запис для *buy* визначає суб'єкт іменної групи (*the girl*) та об'єкт групи імені (*a dress*) є необхідними елементами у формуванні граматичного висловлювання. Дієслово *buy* потребує агенса, тобто суб'єкта іменної групи (*the girl*) і пацієнса, тобто об'єкта групи імені (*a dress*) [2]. Іншим фразовим конститuentом у синтаксисі Х-штрих є специфікатор, що є дочкою подвійної фрази Х-штрих (X'). У ранніх версіях Х-штрих теорії, Н. Хомський класифікував детермінанти так само, як і специфікатори. Тому іменна фраза від *a dress* має свою зовнішню структуру: [NP[D a] [N'[N dress]]]. У більш пізніх дослідженнях детермінанти були концептуалізовані як ядро групи детермінанта (DP), що містить детермінанти та іменну групу. Специфікатори виконують нову роль. Якщо розглядати приклад (2), то суб'єкт речення *the girl* вважається специфікатором групи *bought a dress yesterday*. У цьому аналізі фраза *bought a dress yesterday* стає вільною штрих-групою (V'), комплемент суб'єкту групи детермінанта – *the girl*. У свою чергу відбувається розпад V' на дві групи, а саме іншу дієслівну штрих-групу та ад'юнкт, а препозиційна група підкреслює, що *a dress* є обов'язковим аргументом дієслова *buy*, у той час як *yesterday* є факультативним ад'юнктом до фрази *bought a dress*. Розпад X' у подальшу X' групу та ад'юнкт є прикладом рекурсії. Проілюструємо процес рекурсії на прикладі:

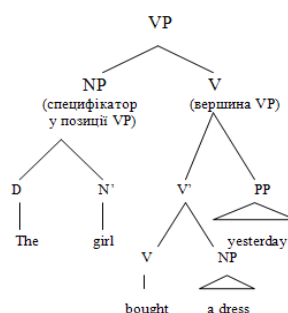


Рис. 2 Рекурсія у теорії X'

Варто зазначити, що група завжди містить ядро такого самого типу. Подвійна штрих-група (X'' чи XP) складається з обов'язкового вільного ядра у позиції специфікатора і можливого ад'юнкта. Вільна штрих-група складається з обов'язкового не штрих-ядра, хоча пізніше вона може вміщуватися у вільній штрих-групі і можливих компонентах.

X-штрих теорія має безліч різновидів. Наприклад, у праці Ф. Стуурман [6] мова йшла про відсутність необхідності визнавати більш ніж одну рекурсивну проекцію групи для будь-якої категорії. Таким чином, зміст теорії X-штрих зводився до схеми: $X' \rightarrow X'$, $X' \rightarrow X^0$. Приєднуючи до вершини X компоненти, отримуємо проекцію X-штрих, а приєднавши до X-штрих специфікатори, отримуємо проекцію X'' , яка співпадає з XP [4]. Загальна схема будь-якого складника у термінах X-штрих теорії виглядає так:

а) три універсальних правила структури складників:

1. $X^n \rightarrow (ZP) X'$ (специфікатор та вузол першого рівня)
2. $X' \rightarrow X'$ (WP) чи (WP) X' (вузол першого рівня та ад'юнкт)
3. $X' \rightarrow X^0$ (YP) (вершина та компонент)

б) загальна структура повного складника (без ад'юнктів) у відповідності з вище зазначеними правилами виглядає у так:

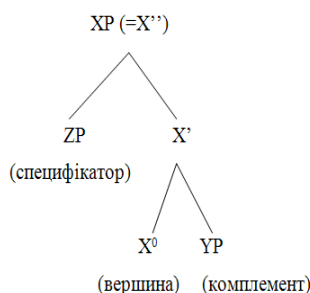


Рис. 3 Структура повного складника

Отже, головною перевагою зазначеної вище схеми, є її універсальність для усіх синтаксичних груп в усіх мовах. Окреслена схема замінює повністю окремі правила структури складників і є однією з найважливіших мовних універсалій. У традиційній лінгвістиці компоненти майже повністю відповідають об'єктам. Сполучники підрядності та схожі на них слова у генеративній граматиці називаються компонентаторами, а поєднуючись з підрядним реченням, вони утворюють групу компонентатора [5]. Наприклад:

(3) *I heard that monkeys like bananas.*

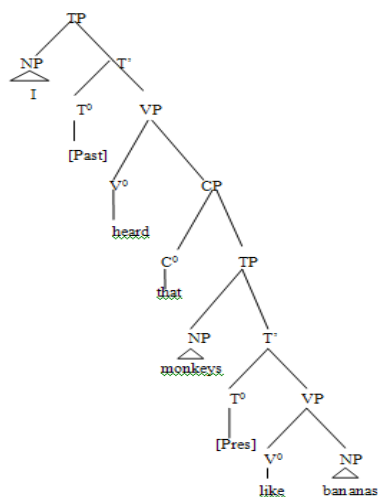


Рис. 4 Група компонентатора

Отже, теорія X' є базовою структурою, котра включає три правила, які виражають три елементи, окрім вершини. Комплемент представлений вузлом сестер вершини. Він завжди слідує вершині та обмежується субкатегоріальними вимогами. Специфікатор є вузлом сестер до X' та дочірнім для XP . Специфікатори займають позицію перед вершиною та обмежені лише однією фразою. Останнім елементом групи може бути ад'юнкт, котрий може бути представленим на будь-якому штриховому рівні: X , X' , XP .